

В статье раскрыта проблема воспитания детей в современной молодой семье. Проанализировано воспитательный процесс, который отыграл значительную роль в формировании личности, в процессе социализации ребенка, раскрыта проблема умения родителей строить отношения с ребенком на основе любви, логики и взаимоуважения, что главенствуют в семье.

The article deals with the problem of children bringing-up in a modern young family. The education process which plays an important role in personality formation within the process of child's socialization is analyzed. The problem of parents' knowledge to build relations with the child on the grounds of love, logics and respect are revealed in the article.

УДК 37.043

Возняк А. Б.

ПОЗАКЛАСНА ВИХОВНА РОБОТА З ПІДЛІТКАМИ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

У статті проаналізовано досвід формування особистості підлітка у позакласній виховній роботі та окреслено перспективи його використання в сучасній загальноосвітній школі. Визначено основні напрями та концептуальні засади формування творчої особистості підлітка, роль педагога у цій сфері професійної діяльності.

Постановка проблеми. Сьогодні існує потреба в усвідомленні ролі і значенні освіти для формування творців своєї нації, змін пріоритетів щодо особистості загалом.

З 1991 р. стало очевидним, що значно більшу вагу для особистості в майбутньому матимуть знання та уміння їх опанувати. Не може бути мови про рівновагу між оволодінням інформацією та її творчим опрацюванням і перетворенням. З цього приводу в науці тривають дискусії (І.Бех, О.Кучерявий, В.Моляко, Т.Сущенко, Л. Чорна та ін).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення наукових джерел (Н.Бордовської, А.Реан, В.Лозової, Г.Троцько, Тализіної, В.Лізінського та ін.) приводить до висновку, що ефективність підготовки учнів до здійснення творчої діяльності залежить від особливостей організації навчально-виховного процесу та педагогічного складу в конкретному середньому навчальному закладі.

На практиці ці процеси означають реформування освіти, її вдосконалення з метою подальшої перспективи задля формування творчого потенціалу особистості та її творчої самореалізації. Звідси випливає потреба переорієнтації змісту середньої освіти, організації навчально-виховного процесу відповідно до цінностей кожного. Особистісна орієнтація освіти та оновлення її змісту, форм організації виховного процесу, запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій, як зазначено у Національній доктрині розвитку освіти, є пріоритетними напрямками політики України, які визначають завдання держави в забезпеченні розвитку „творчих здібностей і самореалізації особистості” [7, с.4].

Орієнтація позакласної виховної роботи на творчий розвиток особистості допомагає розширити можливості кожного учня у виборі подальшого життєвого шляху, що сприяє розв'язанню актуальних завдань виховання і формування особистості.

Формулювання цілей статті. У контексті досліджуваної проблеми проаналізуємо, як формувалася особистість підлітка у позакласній виховній роботі та роль педагога у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. На початку 1991 р. в основу всієї виховної роботи школи була закладена ідея формування творчої особистості, оновлення парадигми позакласної виховної роботи у цілому. Пріоритетами у формуванні творчої особистості підлітків у позакласній виховній роботі стали: врахування психолого-педагогічних особливостей підлітків; особистісно орієнтований підхід та створення оптимальних умов

для формування творчої особистості, формування творчої особистості на засадах національних цінностей [5, с.15].

Вивчаючи питання формування творчої особистості підлітка у позакласній виховній роботі, ми проаналізували велику кількість планів виховної роботи, традиційних і нетрадиційних занять, проведених учителями і вихованцями загальноосвітніх шкіл, численні збірки методичних матеріалів, які побачили світ у різних видавництвах, що дає можливість підтвердити потребу використання найбільш дієвих напрямів позакласної виховної роботи минулого на сучасному етапі розвитку школи.

Серед основних напрямів формування творчої особистості підлітка визначено:

- врахування психолого-педагогічних особливостей і використання психолого-педагогічних методик формування творчої особистості підлітка у позакласній виховній роботі;
- співпрацю вчителів, батьків, громадськості у напрямі формування творчої особистості учня;
- оптимізацію формування творчої діяльності учнів шляхом проведення різноманітних форм позакласної виховної роботи у школі (індивідуальні, групові та масові);
- забезпечення високого рівня індивідуалізації виховного процесу в школі.

З 90-х рр. ХХ ст. актуалізувалася проблема формування творчої особистості підлітків. Однак тоді ж більшою мірою превалювала ідейність без підтвердження на практиці. І хоча, з одного боку, зростали потреби у висококваліфікованих фахівцях, з іншого, – руйнація економічних засад розвитку країни призвела до занепаду виховних позицій школи. Зокрема, скорочувалася кількість педагогічних працівників, не виділялися ставки на оплату праці керівників гуртків тощо.

Водночас різко проявлялися негативні тенденції у позакласній виховній роботі. Попри зростання потреби у висококваліфікованих фахівцях, руйнація економічних засад розвитку країни спричинила втрату виховних позицій школи. Виникали суперечності: між потребами у формуванні творчої особистості та застарілим законодавством, яке існувало на початку 90-х рр. ХХ ст.; між прагненням держави створити основи системи позакласної виховної роботи з підлітками та їх небажанням брати участь у позакласній виховній роботі школи; між попитом у висококваліфікованих працівниках і недбалим ставленням до творчої роботи з підлітками загалом. Зрозуміло, що і низька оплата праці вчительства, і плінність кадрів у школі, негативний вплив телебачення тощо привели не лише до того, що навіть у творчих обдарованих підлітків зникло бажання працювати у гуртках, клубах, що призвело до зростання величезної кількості “дітей вулиці”.

У цей час науковці наголошували на важливості активної позиції учасників виховного процесу, керування власною діяльністю, права на творчість і фантазію у виборі її форм і змісту [6, с.18].

У позакласній виховній роботі загалом превалювали позиції ствердження особистості підлітка як рівноправного суб’єкта виховного процесу, що створювало умови для рівноправних стосунків вихованця та вихователя, для саморозкриття, стимулювання власних сил, створення ситуації успіху та захищеності [1, с. 23].

Усвідомлюючи важливість виховної роботи з учнями, держава намагалася виправити ситуацію. У 1992 р. було прийнято програму “Творча обдарованість”, спрямовану на розвиток творчої особистості учня, однак впровадити її у практику роботи шкіл вдалося не повністю [4]. Лише окремі області розробили на її основі свої комплексні програми роботи з такою категорією учнів, зокрема і підлітків. Так, автори моделі творчої особистості, яка здійснювалась на базі ліцею при Донецькому університеті, В.Алфімов, М.Артемов та Г.Тимошко пропонували своє бачення позакласної виховної роботи щодо формування творчої особистості підлітка [3, с. 34]. У концепції були принципові положення:

- підхід до кожної особистості як до потенційного творця, у тому числі, і в галузі науки;
- переконання, що творця може виховати тільки творець;
- визнання пріоритетною ідеологією науково-практичної підготовки ліцеїстів ідеологію індивідуалізації, бо творець виховується тільки індивідуально;
- організація навчально-виховного процесу в ліцеї повинна виходити не з суспільного замовлення на підготовку науковця, а передусім враховувати здібності, потреби особистості, її інтереси до відповідної сфери знань;
- розуміння того, що творець формується, розвивається у специфічній атмосфері, яку створює ліцейський спосіб життя [3, с. 38].

Досвід минулого переконує, що ефективними для виховання творчої особистості було проблемне, диференційоване та програмоване навчання, застосування пошукових і творчих методів. При цьому варто особливо заохочувати оригінальність, нестандартність ідей у процесі навчання.

Зауважимо, що в умовах сьогодення українська освіта не може і не повинна існувати відокремлено від держави. Доречним тут є використання досвіду зарубіжних країн, в яких інституції підготовки педагогів формувалися не одне десятиліття. Заради справедливості скажемо, що перспективи роботи з творчою молоддю в Україні адекватні світовим тенденціям розвитку середньої освіти.

Однак слід зауважити, що нині в Україні активно сформувався, на жаль, не творець, а людина з раціоналістично-споживацьким ставленням до цінностей і явищ культури, неспроможна толерантно співіснувати у соціальному середовищі. Сутність її діяльності спрямована на задоволення власних потреб, а якщо на перепоні стають норми, вони сприймаються як шкідливі й непотрібні. Результатом такого сприйняття нормативних систем стає “інституалізація девіації” (коли відхилення стає нормою певної субкультури).

Основними причинами цих недоліків, за оцінками експертів, був поганий матеріально-технічний стан школи, невідповідність фахівців до роботи з підлітками.

На початку XXI ст. робота у даному напрямі дещо урізноманітнілась. Змінився час, тобто зовнішні умови для формування творчої особистості підлітка: нові інформаційні технології навчання і виховання, Інтернет як середовище самореалізації, комп’ютерні ігри, характер взаємодії на рівні учитель – учень змінився у бік зростання дистанції, зросла роль засобів масової інформації у нав’язуванні власних цінностей.

Формування творчої особистості підлітка полягало й у характері стосунків особистості і колективу, школи й особистості. Виховна робота з підлітками потребувала використання характерного для цього віку потягу до самостійності, нестандартності у поведінці як форми утвердження власного „Я”. Тому в цей період учням слід надати максимальні можливості самоорганізації як способу самоутвердження.

У підлітковому віці відбувається інтенсивне формування самосвідомості, самооцінки, провідними є особистісне спілкування і навчально-професійна діяльність. Розвиток підлітка – це завжди рівняння на дорослого. Тому гасло “дорослий поруч” має стати найважливішою умовою виховання і розвитку творчої особистості підлітка [2, с.44].

Саме тому у формуванні особистості школяра, і зокрема підлітка, належне місце відводимо педагогу, класному керівникові, який планував виховний процес, готував школяра до майбутнього дорослого життя, враховуючи особливості класного колективу та кожного учня зокрема. Формування особистості, здатної до творчої діяльності, – актуальне завдання сучасної школи, що вимагало від учителя працювати творчо, оригінально й активно розв’язувати навчально-виховні завдання, досягати творчого результату шляхом систематичних цілеспрямованих спостережень, застосовувати педагогічний експеримент, критично використовувати педагогічний досвід у процесі різних видів діяльності.

Педагог повинен створити атмосферу співтворчості, співпраці, довірливі відносини між вихователем і вихованцем, що є запорукою ефективності виховання та навчання підлітків, пізнання ними навколишнього світу. Тому проникнення у внутрішній світ підлітка, почуття поваги до його особистості, створення доброзичливого мікроклімату між учнями та класним керівником є важливим чинником творчого розвитку, навчання і виховання.

Підлітки часто формують модель своєї поведінки, тип мислення, манери, наслідуючи класного керівника. Тому вчителю потрібно постійно працювати над собою, відчувати й усвідомлювати відповідальність за особистість, яка формується. Педагог повинен бути відвертим, щирим у спілкуванні, бути свідомим свого національного характеру, приналежності до родини, держави, національної мови та традицій, вічних людських цінностей.

Педагогічне оцінювання рівнів сформованості якостей творчої особистості школяра і класного колективу дає змогу розробити зміст та організаційні форми виховної позакласної роботи, що сприяють формуванню і розвитку якостей творчої особистості. Школа покликана сформувати особистість, здатну активно перетворювати навколишній світ, максимально реалізовувати власні творчі можливості. Одним з провідних шляхів досягнення означеної мети виступає гуманізація школи, основним завданням якої постає формування творчої особистості школяра та його розвиток. Провідною умовою цього виступає готовність педагога до цієї сфери професійної діяльності.

Окремого вивчення потребувала проблема створення системи виявлення і розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів з метою їх підготовки до збагачення творчих можливостей учнів. Провідною умовою, що сприяла розвитку творчої особистості школяра, були вміння вчителя розгледіти та вчасно підтримати неповторну творчу індивідуальність кожного школяра. Пошуки раціональних шляхів розвитку особистості школяра спонукали до підвищення професійної активності та громадської свідомості вчителів. Розвиток особистості – складний процес, тому вчителями визначена мета і завдання творчих пошуків, спрямованих на всебічний розвиток і виховання учнів; на стимулювання їхньої розумової сили, розвиток і виховання у них уміння та прагнення до самостійної праці [2, с.34].

Висновки. У навчально-виховному процесі педагогові необхідно створювати умови для розвитку творчої сутності особистості, враховувати, що самореалізація у контексті процесу освіти виступає і метою людського життя, і засобом досягнення важливих цілей. Особистість, самореалізуючись, не лише функціонувала у суспільстві, а й вклала свій творчий, науковий потенціал у суспільний розвиток. Одна з провідних цілей педагога – створення педагогічних умов і обставин, що сприяють (або протидіють) виявленню й реалізації особистісних якостей учня – тобто створення необхідних педагогічних умов для самореалізації особистості. Знання про можливі шляхи реалізації особистістю своїх потенційних можливостей, заснованих на загальнолюдському досвіді, є для вчителів найбільш цінними й актуальними.

Саме тому у виховній роботі класний керівник і педагоги мають враховувати всі тонкощі становлення підлітків. Процес входження підлітка у систему соціальних зв'язків полягає у тому, що його взаємовідносини зі шкільним колективом є результатом взаємодії, з одного боку, школи, яка несе на собі певну програму виховання, з іншого – індивідуальності школяра з індивідуальною здатністю сприймати, усвідомлювати й певним чином реагувати на вимоги школи та педагогів.

Отже, для організації виховного процесу на належному рівні від учителів, вихователів, організаторів позакласної діяльності в навчальному закладі вимагається висока професійна компетентність, педагогічна майстерність, знання методологічних засад сучасної філософії освіти в Україні, розуміння місії педагога.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади: навч.-метод. посібник / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Возняк А. Б. Формування творчої особистості підлітка у позакласній виховній роботі загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів: історія та теорія: Навчально-методичний посібник / А. Б. Возняк. – Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ, 2008. – 96 с.
3. Диагностика творческой личности: Книга для учителя / Сост.: В. Н. Алфимов, Н. Е. Артемов, Г. В. Тимошко. – Донецк, 1993. – 89 с.
4. Комплексна програма пошуку, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді „Творча обдарованість” // Інформаційний зб. Міністерства освіти України. –1992. – № 3, 5. – С. 13–22; 20-32.
5. Концепція національного виховання / За ред. Ю. Д. Руденка // Освіта. – 1996. – № 41. – С. 2-7.
6. Красовицький М. Ю. Особистісно-зорієнтована виховна система / М. Красовицький // Завуч. – 2002. – Лют. (№ 6). – Вкладка.
7. Національна доктрина розвитку освіти: Затверджена Указом Президента України від 27 квіт. 2002 р. № 347 // Освіта. – 2002. – 24 квіт. – 1 трав. (№ 26). – С. 2–4.

В статье проанализирован опыт формирования личности подростка во внешкольной воспитательной работе и очерчены перспективы его использования в современной общеобразовательной школе. Определены основные направления и концептуальные zásady формирования творческой личности подростка, роль педагога в этой сфере профессиональной деятельности.

In the article the experience of forming a teenager's personality in the extracurricular educative work is analyzed as well as the prospects of its use in the educative process of modern general school are outlined. Basic directions and conceptual principles of forming of creative personality of a teenager, the role of a teacher in this sphere of professional activity are determined.

УДК 378.17: 796.01

Гаврилов А. С.

СТРАТЕГІЯ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті окреслено шляхи й основні етапи виховання моральних якостей на заняттях із фізичного виховання у вищих гуманітарного профілю навчання. Однією з головних автор виділяє реалізацію та педагогічні умови стратегії орієнтування на духовно-фізичний, моральний розвиток.

Постановка проблеми. Мораль – форма суспільної свідомості; соціальна інституція, що регулює відносини і поведінку людей в суспільстві. Вона виконує важливі функції, серед яких є регулятивна, пізнавальна, ціннісно-орієнтуюча, комунікативна тощо. Мораль належить до всіх галузей діяльності людини, моральні норми формуються, виробляються безпосередньо в процесі життєвої діяльності та спілкування людей і підтримується силою суспільної моралі [1,с.408-409].

Надзвичайно складний і різноманітний моральний світ сучасної людини. Сьогодні ні рівень освіти, ні кількість зроблених культурних цінностей, ні навіть кількість їх споживання ще не свідчить про високий духовний потенціал особистості. Моральна криза, про яку заговорили вголос відносно недавно, – це ні що інше, як відчуття великою кількістю людей безглуздості того життя, яке вони змушені проживати, часто без можливості будь-якого реального вибору, і неможливість знайти в ньому позитивного